

ВІДГУК
офіційного опонента кандидата економічних наук, доцента
Дудкіної Олени Павлівни
на дисертаційну роботу Долиняк Юлії Олександрівни
на тему «Розвиток регіональних ринків освітніх послуг в умовах
європейської інтеграції», подану на здобуття наукового ступеня кандидата
економічних наук за спеціальністю
08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка

Актуальність теми дослідження. Вплив сучасних процесів глобалізації та регіоналізації, активне інтегрування України в Європейські структури потребують вироблення та реалізації нової стратегії регіонального розвитку, формування такої моделі взаємовідносин держави з регіонами і управління ними, яка б відповідала принципам ЄС, загальноєвропейським нормам та стандартам, передусім в соціальній, освітній, науковій та інноваційній сферах. Перспективи соціально-економічного розвитку України, вирішення нагальних безпекових, економічних, соціальних, екологічних проблем значною мірою визначаються можливостями використання її конкурентних переваг; залученням та активізацією ресурсного потенціалу держави та її регіонів; реалізацією новітніх управлінських технологій та механізмів державного і регіонального управління. Відповідно, одним із пріоритетних напрямів Державної стратегії регіонального розвитку України визначено формування конкурентного інноваційного середовища, забезпечення преважно інноваційного розвитку економіки, що можливе лише на засадах реформування наукової та освітньої сфери, досягнення високої якості та доступності освітніх послуг.

З точки зору активізації участі України в європейському регіональному співробітництві, просування її в напрямку загальноєвропейської інтеграції, об'єктивним є необхідність вивчення позитивного досвіду регіональної політики ЄС, конструктивне його залучення в процес розробки та реалізації державної регіональної політики України, передусім в сфері освіти та науки. З огляду на це, обрана тема наукового дослідження Долиняк Юлії Олександрівни

на тему «Розвиток регіональних ринків освітніх послуг в умовах європейської інтеграції» є актуальною і відповідає сучасним викликам.

Метою дисертаційної роботи стало обґрунтування теоретико-методичних підходів та розробка практичних рекомендацій щодо розвитку регіональних ринків освітніх послуг в умовах європейської інтеграції. Для досягнення поставленої мети в роботі визначена та вирішена низка завдань щодо наукової систематизації теоретико-методологічних зasad дослідження розвитку регіональних ринків освітніх послуг в умовах європейської інтеграції; діагностики розвитку регіональних ринків освітніх послуг в Україні; обґрунтування практичних рекомендацій щодо удосконалення організаційно-економічних механізмів регулювання розвитку регіональних ринків освітніх послуг в умовах реалізації Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами та темами.

Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки за темами: «Трансформація зовнішньоекономічної діяльності України в умовах реалізації європейського вибору» (довідка № 03-28/01/1246 від 03.05. 2018 р.), «Єврорегіон „Буг”: передумови та стратегічні пріоритети сталого просторового розвитку» (державний реєстраційний номер 0109U000580); «Єврорегіон „Буг”: ринкова трансформація в умовах міжрегіональної інтеграції» (державний реєстраційний номер 0111U002147); «Інноваційні форми активізації бізнесу в умовах європейської інтеграції» (державний реєстраційний номер 0115U002350); «Регіональні ринки в умовах європейської інтеграції: механізми конкуренції та конвергенції» (державний реєстраційний номер 0118U001094), що свідчить про відповідність дисертаційної роботи пріоритетам сучасної економічної науки.

Ступінь обґрунтованості й достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи, авторефератом та науковими публікаціями автора дає підстави для визнання того, що теоретико-методологічні положення,

практичні висновки і рекомендації, сформульовані дисертантом, є достовірними.

Дисертаційна робота характеризується комплексним та системним підходом до вирішення актуальних питань. Достовірність теоретичних узагальнень, висновків та рекомендацій забезпечується загальнонауковими та спеціальними методами дослідження, серед яких: історико-логічний, системно-структурний, структурно-логічний, групування (п. 1.1, 1.2, 1.3, п.3.2.); індексний метод, метод ранжування; методи статистичного та порівняльного аналізу (п. 1.3 й 2.2); методи кореляційного та регресійного аналізу (п. 2.3); методи DEA-аналізу (п. 3.1); теоретичного узагальнення, синтезу (п. 3.2); методи прогнозування; стратегічного та кластерного аналізу (п. 3.3).

Джерельна база дослідження охоплює значну кількість зарубіжних і вітчизняних теоретичних досліджень в сфері формування та розвитку регіональних ринків освітніх послуг, аналітичних робіт, нормативно-правових документів, статистичної інформації, які роблять наукові положення та практичні рекомендації достатньо обґрунтованими.

Обґрунтованість і достовірність отриманих дисертантом результатів підтверджується також їх апробацією на 10 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, публікаціями у фахових наукових виданнях. Використання розробок автора в діяльності державних та приватних інститутів підтверджено відповідними довідками.

Значущість дослідження для науки і практики та можливі шляхи використання його результатів, їх наукова новизна. Елементи наукової новизни поглиблюють теоретико-методологічні та прикладні засади функціонування регіональних ринків освітніх послуг, визначають передумови та пріоритети їх розвитку в умовах європейської інтеграції.

Проведений системний аналіз науково-монографічної вітчизняної та зарубіжної літератури з проблематики функціонування освітньої сфери, розвитку ринків освітніх послуг; глибоке вивчення досвіду Європейського Союзу щодо інституційного та функціонального забезпечення глобалізаційних

та інтеграційних процесів в царині освіти та науки дозволили автору запропонувати авторське визначення «освітньої послуги» та сутності регіонального ринку освітніх послуг як складної, відкритої, динамічної системи соціально-економічних відносин між суб'єктами цього ринку – надавачами, споживачами освітніх послуг, замовниками та посередниками, котрі забезпечують освітню діяльність у межах визначеної території, яка розвивається в контексті загальних закономірностей ринкової економіки під дією механізму державного регулювання (п.1.1 дисертації, с.6 автореферату).

Заслуговує на увагу удосконалений дисертантом методичний підхід до аналізу розвитку регіональних ринків освітніх послуг, що, на відміну від існуючих, реалізується виокремленням послідовних етапів, зокрема: аналізу розвитку ринку освітніх послуг на національному рівні; оцінки розвитку регіональних ринків освітніх послуг; визначення факторів розвитку регіональних ринків освітніх послуг; аналізу ефективності їх функціонування; обґрунтування пропозицій щодо стратегічних напрямів розвитку регіональних рівнів освітніх послуг (п.1.3 дисертації, с.7 автореферату). Це дозволяє об'єктивно оцінити рівень розвитку регіональних ринків освітніх послуг, розробити стратегічні напрями їх розвитку.

Застосування низки загальнонаукових та спеціальних методів дослідження дозволило автору здійснити діагностику розвитку ринку освітніх послуг в Україні (п.2.1 дисертації, с.7 автореферату) та виокремити найбільш гострі проблеми, що потребують державного впливу та інституційного втручання. Оцінка розвитку регіональних ринків освітніх послуг проведена дисертантом за визначеною ним сукупністю індикаторів, що досить повно дозволяють характеризувати стан, структуру та тенденції розвитку ринку освітніх послуг в розрізі регіонів України (п.2.2.). Безпосереднє теоретичне та прикладне значення має ідентифікована автором система факторів розвитку регіональних ринків освітніх послуг, що систематизовані й згруповані на зовнішні (економічні, соціально-демографічні, політичні, науково-технічні та природно-географічні тощо) і внутрішні, що впливають на попит, пропозицію й

ціну освітніх послуг (доходи населення та середня заробітна плата, споживчі витрати на освіту, капітальні інвестиції й бюджетне забезпечення сфери освіти, економічна активність населення та ін.). Розглядаючи сутність освітньої послуги як блага, товару, та процесу, автор акцентує на взаємозв'язку ринку освітніх послуг з іншими регіональними ринками (ринком праці, ринком інвестицій тощо) та його впливі на рівень соціально-економічного розвитку регіонів, передусім в умовах транскордонного співробітництва та європейської інтеграції. Заслуговують на увагу результати проведеного автором порівняльного аналізу регіонів України за індексом якості освітніх послуг (п.2.2 та 2.3 дисертації, с.10 автoreферату), що можуть бути покладені в основу відповідних управлінських рішень органів державної виконавчої влади різних ієрархічних рівнів та органів місцевого самоврядування.

На підставі запропонованого дисертантом методичного підходу до оцінки регіональних ринків освітніх послуг в Україні розраховано інтегральні індекси, котрі характеризують рівень їхнього розвитку. Проведено рейтингову оцінку регіонів України в розрізі групових та часткових індикаторів, що характеризують розвиток освіти, науки та інвестиційного забезпечення. Це дало змогу виявити міжрегіональну диференціацію адміністративних областей України за інтегральним індексом розвитку ринків освітніх послуг, і на цій основі запропонувати певні організаційно-функціональні механізми регулювання розвитку регіональних ринків освітніх послуг.

Дисертантом для обґрунтування необхідності оптимізації структури ринку освітніх послуг, відповідно до потреб регіону в таких послугах високої якості та доступності, здійснено аналіз ефективності розвитку регіональних ринків в умовах цілісної системи ринку освітніх послуг в Україні із застосуванням DEA-аналізу й розрахунку показника ефективності їх функціонування (п.3.1 дисертації, с.11 автoreферату).

Автором виокремлено стратегічні напрями розвитку регіональних ринків освітніх послуг в Україні в контексті реалізації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, які передбачають удосконалення інституційного

забезпечення системи освіти відповідно до європейських вимог; приведення у відповідність ринку освітніх послуг до потреб регіонального ринку праці та пріоритетів програм регіонального розвитку; запровадження інноваційних підходів до функціонування сфери освіти; диверсифікацію джерел фінансування освітньої діяльності; налагодження взаємодії освіти, науки, бізнесу й влади, що сприятиме адаптації освітньої політики України до європейських норм і стандартів (п.3.2 дисертації, с.12 автореферату).

Певні аспекти наукової новизни містить удосконалений автором концептуальний підхід до регулювання регіональних ринків освітніх послуг, котрий, передбачає формування комплексного механізму державного й ринкового впливу на ринок освітніх послуг та виокремлення принципів, методів й інструментів його регулювання, запровадження яких сприяє отриманню якісної та доступної освіти в регіоні й інтеграції до європейського освітнього простору.

На основі узагальнення кращих європейських та вітчизняних практик, дисертантом визначено найбільш ефективні інструменти забезпечення розвитку ринку освітніх послуг у регіоні, а саме розвиток освітніх кластерів, формування маркетингових стратегій навчальними закладами, розробка та реалізація освітніх форсайт-проектів у регіоні (п.3.3 дисертації, с.14 автореферату).

Загалом дисертація є структурованою, завершеною роботою, у якій з належною послідовністю та змістовністю висвітлено теоретико-методичні підходи та розроблено практичні рекомендації щодо розвитку регіональних ринків освітніх послуг в умовах європейської інтеграції.

Практична значимість розроблення та впровадження науково-практичних підходів автора до організаційно-економічного забезпечення розвитку регіональних ринків освітніх послуг в умовах європейської інтеграції України підтверджена довідками органів державного й регіонального управління, зокрема Волинською обласною державною адміністрацією (довідка № 2737/53/2-18 від 03.05.2018 р.); Управлінням розвитку інвестицій та європейської інтеграції Волинської обласної державної адміністрації (довідка №

369/01-22/2-18 від 03.05.2018 р.); Управлінням охорони здоров'я Волинської обласної державної адміністрації (довідка № 1529/15/2-18 від 18.04.2018 р.); Приватним акціонерним товариством «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна академія управління персоналом» (довідка № 02-13/51 від 02.05.2018 р.).

Теоретико-методичні положення дисертаційної роботи можуть бути використані органами державної виконавчої влади на різних ієрархічних рівнях, органами місцевого самоврядування, керівниками вищих навчальних закладів для прийняття практичних рішень щодо розвитку регіональних ринків освітніх послуг.

Наукова значимість проведеного дослідження пов'язана з тим, що його результати використовувались у навчальному процесі під час підготовки навчально-методичних матеріалів, проведення лекційних і практичних занять у Луцькому національному технічному університеті з таких навчальних дисциплін, як «Регіональна економіка», «Європейська інтеграція», «Зовнішньоекономічна діяльність», «Управління проектами» (довідка № 595-21-35 від 26.04.2018 р.); у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки з таких навчальних дисциплін, як «Регіональна економіка», «Європейське транскордонне співробітництво», «Економіка і зовнішньоекономічні зв'язки України», «Управління проектами розвитку регіонів та територіальних громад» (довідка № 03-28/01/1245 від 03.05.2018 р.).

Повнота викладення результатів дослідження у наукових фахових виданнях. Положення наукової новизни, висновки та рекомендації, які сформульовано в дисертації, одержані автором апробовані на достатньому рівні.

Результати проведених досліджень викладено в 14 наукових працях загальним обсягом 5,4 друк. арк., із яких особисто дисертанту належить 4,56 друк. арк.; серед них 6 – у фахових наукових виданнях України, з яких 3 – у наукових виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз даних; 8 – апробаційного характеру у вітчизняних збірниках. Кількість, обсяг і якість друкованих праць надають авторові право публічного захисту дисертації.

Дискусійні положення дисертаційної роботи та зауваження.

Оцінюючи позитивно дане дисертаційне дослідження, слід констатувати, що воно не позбавлене певних недоліків та дискусійних положень, що потребують додаткової аргументації, зокрема:

1. Досліджуючи теоретико-методологічні засади розвитку регіональних ринків освітніх послуг в умовах євроінтеграції, автор досить повно аналізує наукове підґрунтя визначення сутнісної, структурної та процесної характеристик освітньої послуги та ринку освітніх послуг (п.1.1.). Проте, обґрутування управлінських впливів, організаційно-економічного механізму та інструментарію регулювання регіональних ринків освітніх послуг, на яких наголошує автор і на необхідність застосування яких вказує у розділі 3 роботи, потребує ширшого висвітлення теорій регіоналістики, регіонального управління, публічного управління, просторового маркетингу тощо.

2. В системі регулювання регіонального ринку освітніх послуг автором виділяється лише державне та ринкове. Проте громадське регулювання, як елемент сучасного публічного управління, автором упускається, не зважаючи на те, що вплив інститутів громадянського суспільства на розвиток освітньої сфери з огляду на принципи сучасної державної регіональної політики України, передусім, в контексті європейської інтеграції, є досить важливим. В системі суб'єктів ринку автор їх виокремлює, проте в системі організаційно-функціональних механізмів регулювання регіонального ринку освітніх послуг їх вплив не конкретизує (п.1,с. 38; п.3.1,с.156).

3. Для оцінки розвитку регіональних ринків освітніх послуг автор пропонує використовувати показники, що характеризують освітню, наукову діяльність, інвестиційне забезпечення освітньої сфери. На нашу думку, варто було б розширити перелік пропонованих індикаторів, включивши показники, що характеризують інноваційне, інфраструктурне та ресурсне забезпечення, а також оцінюють міжнародне співробітництво і проектну діяльність в освітній сфері тощо.

4. Автором скласифіковано фактори впливу на розвиток регіональних ринків освітніх послуг (рис 2.12), проте проведена діагностика ринку освітніх послуг Волинської області не в повній мірі охопила вказані фактори. Зокрема, наголошено на впливі інноваційних факторів на розвиток ринку освітніх послуг у регіоні (с. 128). Проте, наведена автором аналітична база щодо результатів інноваційної діяльності у Волинській області потребує уточнення (табл. 2.16.), адже продуcentами інновацій у регіоні є не лише ВНЗ, а й інші суб'єкти інноваційної діяльності.

У даному контексті також доцільно було б звернути увагу і на необхідності впровадження управлінських та організаційних інновацій на ринку освітніх послуг у регіоні, передусім, враховуючи сучасні тенденції регионалізації та процеси децентралізації влади в Україні.

5. Обґрунтовуючи стратегічні напрями розвитку регіональних ринків освітніх послуг в умовах європейської інтеграції, автор наголошує на необхідності оптимізації структури ринку освітніх послуг відповідно до потреб держави та регіону (п.3.1.), зокрема шляхом укрупнення ВНЗ. Значимість вказаних пропозицій посилилась би, коли б автор здійснив власні прогнозні розрахунки, враховуючи екзогенні чинники та фактори внутрірегіональної конкуренції між ВНЗ конкретного регіону щодо абітурієнтів, ресурсів, інвестицій тощо, а також довів до рівня конкретної прикладної розробки (до прикладу, регіональної програми, маркетингової стратегії тощо) результати проведених ним аналітичних та прогнозних досліджень.

6. Автором цілком обґрунтовано визначено одним із найважливіших принципів регулювання регіональних ринків освітніх послуг – принцип децентралізації та регионалізації освіти (п.3.2., с. 173); проте в тексті роботи чітко не прослідковується, як кореспонduються сучасні процеси удосконалення територіальної організації влади в Україні з можливостями фінансування закладів освіти та оптимізації їх мережі.

7. Важливим результатом даного дисертаційного дослідження є розробка концептуальної моделі освітнього кластеру (рис. 3.7), проте робота значно б

виграла, якби автор, врахувавши конкурентні переваги Волинської області в сфері транскордонного співробітництва, спроектував реальну архітектоніку регіонального освітнього кластера досліджуваного регіону.

Висловлені зауваження в цілому не знижують наукову та практичну значимість дисертаційної роботи та не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження.

Ідентичність змісту автореферату та відповідність дисертації встановленим вимогам. Автореферат є ідентичним основним положенням дисертації, його зміст відповідає змісту дисертації. В авторефераті висвітлено наукові положення, пропозиції, методичні рекомендації та висновки, що викладені у дисертації. Опубліковані праці відображають результати дослідження. Дисертація виконана українською мовою, оформлена відповідно до норм і правил Міністерства освіти і науки України. За структурою робота містить вступ, три розділи, висновки до кожного розділу, загальні висновки, список використаних джерел і додатки. Повний обсяг роботи становить 257 сторінок. Робота містить 42 таблиці, 33 рисунки і 14 додатків. Список використаних джерел включає 187 найменувань.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Долиняк Юлії Олександровни на тему «Розвиток регіональних ринків освітніх послуг в умовах європейської інтеграції» є завершеним самостійним науковим дослідженням, виконаним на актуальну тему, що містить нові науково обґрунтовані теоретичні результати і практичні рекомендації. Якісні характеристики роботи вказують на її відповідність паспорту спеціальності 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка, а також нормативним вимогам до кандидатських дисертацій економічного профілю.

За фаховим спрямуванням, теоретичною та практичною значимістю, елементами наукової новизни, а також за змістом та оформленням дисертаційна робота «Розвиток регіональних ринків освітніх послуг в умовах європейської інтеграції» відповідає вимогам МОН України та пп. 9, 11, 12, 13, 14 «Порядку

присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою КМУ від 24 липня 2013 року № 567 зі змінами і доповненнями, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015, № 1159 від 30.12.2015, № 567 від 27.07.2016 та вимогам інших нормативних документів Міністерства освіти і науки України, а її автор – Долиняк Юлія Олексandrівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.05 – розвиток продуктивних сил і регіональна економіка.

Офіційний опонент:

доцент кафедри менеджменту та
публічного управління
Тернопільського національного
економічного університету
кандидат економічних наук, доцент

О.П. Дудкіна

